

مقاله ترویجی

ارزیابی «مصادیق بهره‌وری خردمندانانه با رویکرد
منظر شهری تاریخی» در شهر تالابی بندر خمیر*

کوثر غلامی قادی**

دانشجوی کارشناسی ارشد معماری منظر، دانشکده معماری، دانشکده‌گان هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۱۰ تاریخ قرارگیری روی سایت: ۱۴۰۲/۱۱/۰۱

چکیده | سرعت توسعه در شهرهای تاریخی و افزایش پیچیدگی کارکردهای شهری در دهه‌های اخیر سبب ایجاد تغییرات بسیار در محدوده تاریخی شهرها و رویارویی جریان‌های حفاظت و توسعه شده است. به دنبال تحولی که در دیدگاه امروزی نسبت به نحوه مداخله در بافت‌های تاریخی پدید آمده، یونسکو در سال ۱۱۰۲ توصیه‌نامه‌ای را درباره رویکرد «منظر شهری تاریخی» برای حفاظت از میراث شهرهای تاریخی تصویب کرده است. «منظر شهری تاریخی» عرصه‌ای شهری است که محصول لایه‌بندی تاریخی از فرهنگ و ارزش‌ها و ویژگی‌های طبیعی در میان مراکز تاریخی است. در رهیافت منظر شهری تاریخی گام نخست به دست آوردن شناختی جامع از ابعاد مختلف شهر و ارزش‌های ملموس و ناملموس است که در طول زمان آن را شکل داده‌اند. این رهیافت با حفاظت از ارزش‌ها، اصالت و یکپارچگی شهر در کالبد کنونی آن، از توسعه بی‌رویه جلوگیری کرده و با تأکید بر نقش جامعه در زندگی شهری پیوندی نوین بین گذشته و حال شهر ایجاد می‌کند. حفاظت شهری بر پایه رویکرد منظر شهری تاریخی، پاسخ‌گوی تداوم و پویایی شهر به صورت توأمان است. این امر با در نظر گرفتن لایه‌های تبیین‌کننده اهمیت معنایی شهر تاریخی، احترام و توجه به زمینه شهری، حفاظت را به محرکه‌ای برای توسعه مؤثرتر تبدیل می‌کند که موجب تغییرات پایدار در شهر می‌شود. با توجه به مشکلات کنونی در مدیریت شهرهای تاریخی ایران از جمله تقابل حفاظت و توسعه در سطوح مختلف کلان تا خرد توجه به این رویکرد در حفاظت و مدیریت شهرهای تاریخی ایران اهمیت به‌سزایی دارد. با توجه به اهمیت رویکرد منظر شهری تاریخی در مداخلات شهری، پژوهش حاضر، سعی در ارزیابی و بررسی مصادیق اجرا شده و وضع موجود شهری، شهر تالابی بندر خمیر دارد. در انتهای پژوهش نیز نتیجه ارزیابی اقدامات مدیریت شهری در شهر خمیر با توجه به تعریف منظر شهری تاریخی، حاصل می‌شود. روش تحقیق از نوع کیفی و روش جمع‌آوری اطلاعات در آن، کتابخانه‌ای و میدانی است.

واژگان کلیدی | منظر شهری تاریخی، بهره‌وری خردمندانانه، توسعه، یونسکو، بندر خمیر.

مقدمه | رویکرد «منظر شهری تاریخی» در پی ضرورت شکل‌گیری چارچوبی برای حفاظت و مدیریت شهرهای تاریخی و در جهت به حداقل رساندن تقابل میان رویکردهای حفاظت و توسعه مطرح شده است (پوربهادر و فدائی‌نژاد بهرام‌جردی، ۱۳۹۷). منظر شهری تاریخی رویکرد جامع و بین‌رشته‌ای است. این رویکرد، با هدف هدایت تغییر

* این مقاله برآمده از «طرح پژوهشی منظر پیشرفت دریایا به در هم‌زمان» است که زیر نظر دکتر «سیدامیر منصوری» و توسط تیم تحقیقاتی پژوهشکده نظر در دی ماه ۱۴۰۱ در استان هرمزگان انجام شده است.

** نویسنده مسئول: ۰۹۳۵۷۵۱۰۱۷۲۰ qolamic@gmail.com

در شهرهای تاریخی، مدیریت فراگیر منابع میراثی در محیط‌های پویا و همواره در حال تغییر را مورد توجه قرار داده است (جعفرپور ناصر، اسفنجاری کناری و طبیبیان، ۱۳۹۹). در شهرهای تاریخی اغلب بخش غیرتاریخی شهر از لحاظ زیرساخت و دسترسی در وضعی بهتر از محدوده تاریخی قرار دارد و در نتیجه سرمایه و جمعیت را بیش از محدوده تاریخی به خود جلب می‌کند. در پی جذب سرمایه و جمعیت، مدیریت شهری نیز به این بخش‌ها توجه بیش‌تری می‌نماید و در نتیجه در شهر تاریخی توسعه‌ای

زیست‌کره ثبت‌شده در یونسکو است و این دیدگاه ممکن است وجود داشته باشد که وجود ویژگی‌های حفاظتی شدید مانع از توسعه است. در صورتی که توسعه پایدار فراگیر زمانی امکان‌پذیر است که حفاظت در مقابل توسعه قرار نگیرد. حال سؤالی که مطرح می‌شود این است که مصادیق اجراشده در راستای توسعه در شهر بندری خمیر مصادیق بهره‌وری است یا ساختارشکنی و سوءاستفاده؟ و آیا معیارهای ارزیابی منظر شهری تاریخی در ارتقای کیفیت منظر شهری بندر خمیر مؤثر بوده است؟

پیشینه پژوهش

شهر، ذاتی پویا دارد و به‌طور مداوم تحول می‌یابد. توسعه و تغییرات امروزه شهرها کم‌تر نگاهی به گذشته و ارزش آن دارد. این تحولات با از بین بردن خاطره‌های جمعی، آسیبی برای هویت شهر به‌شمار می‌آیند. این وضعیت موجب توجه بیش‌تر به موضوع منظر شهری تاریخی در سال‌های اخیر شده است؛ از آن جمله می‌توان به یادداشت وین در سال ۲۰۰۵ میلادی و توصیه‌نامه یونسکو در مورد منظر شهری تاریخی در سال ۲۰۱۱ میلادی اشاره کرد (پوربهداد و فدائی‌نژاد بهرام‌جردی، ۱۳۹۷). از جمله پژوهش‌های مشابه انجام‌شده در راستای رویکرد منظر شهری تاریخی در شهرهای ایران نیز می‌توان به مطالعاتی که در شهر تاریخی میبد یزد به‌طور مفصل صورت‌گرفته است اشاره کرد.

مبانی نظری

منظر شهری تاریخی، پاسخی است برای مدیریت شهرهای تاریخی که تحت شکل‌های جدیدی از فشارهای ناشی از توسعه قرار دارند، با این هدف اصلی که منزلت و کیفیت زندگی شهری حفظ شود (جعفرپور ناصر و همکاران، ۱۳۹۹).

• منظر شهری تاریخی از دیدگاه اسناد و کنوانسیون‌های بین‌المللی

برای ارزیابی مصادیق صورت‌گرفته، مؤلفه‌ها و معیارهای تعریف‌شده در راستای بهره‌وری خردمندان به رویکرد منظر شهری تاریخی در جدول ۱، بررسی اسناد و کنوانسیون‌های بین‌المللی پیرامون مؤلفه‌های مرتبط با منظر شهری تاریخی، بررسی می‌شود.

از جمله معیارها و مؤلفه‌های مهم در رویکرد منظر شهری تاریخی، با توجه به جمع‌بندی صورت‌گرفته از جدول ۱، می‌توان به اهمیت به‌بستر، اهمیت به بُعد ملموس و ناملموس، توسعه پایدار، احترام به ارزش‌های فرهنگی، توجه به بُعد اقتصادی و اجتماعی، پویایی شهر، مدیریت تغییر، حفظ هویت، ارتباط با نسل آینده، تعامل با محیط، تاریخ، ابعاد انسانی و حس مکان اشاره کرد.

ناهمگون شکل می‌گیرد که نتیجه آن فرسایش بیش‌تر بافت تاریخی است (فراهانی، ۱۳۹۷). «منظر» یادگار زنده از نسل‌های گذشته و بیانگر هویت و تنوع فرهنگی جوامع است که به‌عنوان بخشی جدایی‌ناپذیر از میراث فرهنگی می‌تواند ارتباط ملموس و ناملموس با نسل‌های آینده برقرار سازد. این مفهوم در رویکردی جامعه‌محور، تبدیل به الگویی جدید برای توسعه هماهنگ شده است و روشی را ارائه می‌دهد که می‌تواند فرایندهای اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی را یکپارچه سازد (ICOMOS, 2014). «منظر» مفهومی در حال تغییر است که اقوام مختلف می‌توانند برحسب شرایط فرهنگی، اجتماعی، تاریخی و اقلیمی متفاوت مداخلات متنوعی در آن داشته باشند (خاک‌زند و تیموری گرده، ۱۳۹۴). «منظر شهری تاریخی»، منطقه‌ای شهری است که از لایه‌های تاریخی متشکل از ارزش‌های فرهنگی و طبیعی ساخته شده است. این مفهوم فراتر از مفهوم مرکز تاریخی یا مجموعه است و بستر گسترده‌تر شهری و محیط جغرافیایی پیرامون آن را دربرمی‌گیرد. این بستر گسترده، توپوگرافی، ژئومورفولوژی، هیدرولوژی، زیرساخت‌ها، الگوهای استفاده از زمین و سازمان فضایی، ادراک و ارتباطات بصری، ویژگی‌ها و عناصر طبیعی و مصنوع، چه تاریخی و چه معاصر و هم‌چنین اقدام‌ها و ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی و ابعاد ناملموس میراث را شامل می‌شود (UNESCO, 2011). در هنگامه تغییرات سریع و عمیق شهرسازی، هویت تاریخی و کیفیت بصری محیط شهرها به شکل محسوسی تحت تأثیر قرار می‌گیرد، اهمیت فضاهای تاریخی شهری و نقش آن‌ها در زیست‌پذیرکردن شهر، توسعه پایدار اقتصادی و انسجام اجتماعی و فرهنگی در دنیای کنونی، موجب شده که حفاظت از مناظر تاریخی شهرها در نیم‌قرن اخیر به بخش مهمی از سیاست‌گذاری‌های بخش عمومی تبدیل شود (آذرمی و بهمن‌پور، ۱۳۹۶).

رویکرد منظر شهری تاریخی تلاش می‌کند تا کیفیت محیط‌های انسانی را در سایه توجه به محیط اطراف آن ارتقاء بخشد. در این باره، تعریف منظر شهری تاریخی می‌کوشد تا با ارائه گستره وسیعی از مؤلفه‌های اثرگذار در درک و یا تشکیل منظر شهری تاریخی به اهمیت مناسبات ارزشی به اندازه مناسبات کالبدی تأکید کند (رستم‌خانی، ۱۳۹۶).

بیان مسئله

شهر تالابی بندر خمیر شهری بیست هزار نفری از شهرهای تاریخی استان هرمزگان است که از لحاظ زیست‌محیطی اکولوژیک‌ترین شهر استان است و توسعه ساحل در این بندر کاملاً متفاوت با شهرهای هم‌جوار است. هم‌چنین تالاب بین‌المللی ثبت‌شده در کنوانسیون رامسر و ذخیره‌گاه

جدول ۱. بررسی اسناد و کنوانسیون‌های بین‌المللی پیرامون مؤلفه‌های مرتبط با منظر شهری تاریخی. مأخذ: پوربهادر، فدائی‌نژاد بهرام‌جردی، ۱۳۹۷.

عنوان سند (نهاد مسئول)	سال	نکات اصلی اسناد بین‌المللی پیرامون مؤلفه‌های مرتبط با منظر شهری تاریخی
توصیه‌نامه منظر شهری تاریخی (یونسکو)	۲۰۱۱	<p>اهمیت منظر شهری تاریخی به‌عنوان رویکردی جامع و یکپارچه برای شناسایی، ارزیابی، حفاظت و مدیریت منظرهای شهری تاریخی در چارچوب کلی توسعه پایدار و در راستای ایجاد تعادل میان توسعه شهری و کیفیت زندگی پایدار. اهمیت رویکرد منظر شهری تاریخی در مدیریت و کاهش تقابل میان حفاظت و توسعه از طریق مدیریت تغییر توجه به بستر گسترده‌تر شهری و محیط جغرافیایی پیرامون آن در مفهوم منظر شهری تاریخی</p> <p>تأکید بر مؤلفه‌های ملموس و ناملموس میراث شهری به‌عنوان منبعی کلیدی در ارتقاء سرزندگی مناطق شهری و ترویج توسعه اقتصادی و انسجام اجتماعی در یک محیط جهانی در حال تغییر</p>
اهمیت بُعد ملموس و ناملموس در منظر شهری تاریخی		<p>اهمیت توجه به بُعد ملموس و ناملموس شهر برای ایجاد توسعه پایدار</p> <p>توجه به بُعد اقتصادی و اجتماعی در حفاظت از شهر تاریخی</p>
اهمیت بستر شهر		<p>احترام به ارزش‌های فرهنگی ملموس و ناملموس شهرها و توجه به کیفیت زندگی مردم محلی و بهبود کیفیت محیط زیست در مداخلات صورت گرفته در شهرها و مناطق شهری تاریخی</p> <p>اهمیت تداوم فعالیت‌های سنتی و حفاظت از جمعیت بومی در راستای حفاظت از شهرهای تاریخی</p> <p>تعریف بستر به‌عنوان زمینه طبیعی یا مصنوعی دربرگیرنده میراث شهری تاریخی که جنبه‌های فیزیکی و بصری و هرچه که ارتباط مستقیم اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی با این مناطق داشته باشد را شامل می‌شود. ارتباط بستر شهر با ایستا یا پویابودن درک، تجربه و لذت از مناطق میراث شهری تاریخی</p>
اصول والتا (ایکوموس)	۲۰۱۱	<p>بازشناخت ماهیت تغییرات و مدیریت مناسب آن‌ها با توجه به تغییرات مداوم شهر</p> <p>تأکید بر مدیریت تغییر به‌منظور حفظ هویت و ویژگی‌های شهر و حفظ اصالت و ارزش‌های میراثی</p> <p>ضرورت پایش مداوم تغییرات و توجه به اثر آن بر یکپارچگی ارزش‌های شهر تاریخی</p> <p>اهمیت مدیریت تغییر در فراهم‌آوردن فرصتی مناسب برای بهبود کیفیت شهرها و مناطق شهری تاریخی.</p> <p>تعریف حفاظت شهرهای تاریخی در حفظ تعادل فضایی، محیطی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی</p> <p>تأکید بر ارائه طرح حفاظت، مرمت و برنامه‌های مدیریتی براساس طرح شهری برای کل شهر و همراه با پایش‌های منظم که شامل تجزیه و تحلیل ارزش‌های شهر باشد.</p>
اهمیت بعد ملموس و ناملموس منظر در ایجاد توسعه پایدار	۲۰۱۴	<p>حفاظت شهرهای تاریخی با مدیریت تغییرات و ایجاد پایش منظم</p> <p>اهمیت بعد ملموس و ناملموس منظر در ایجاد توسعه پایدار</p>

• و بزرگی‌های کلیدی منظر شهری تاریخی

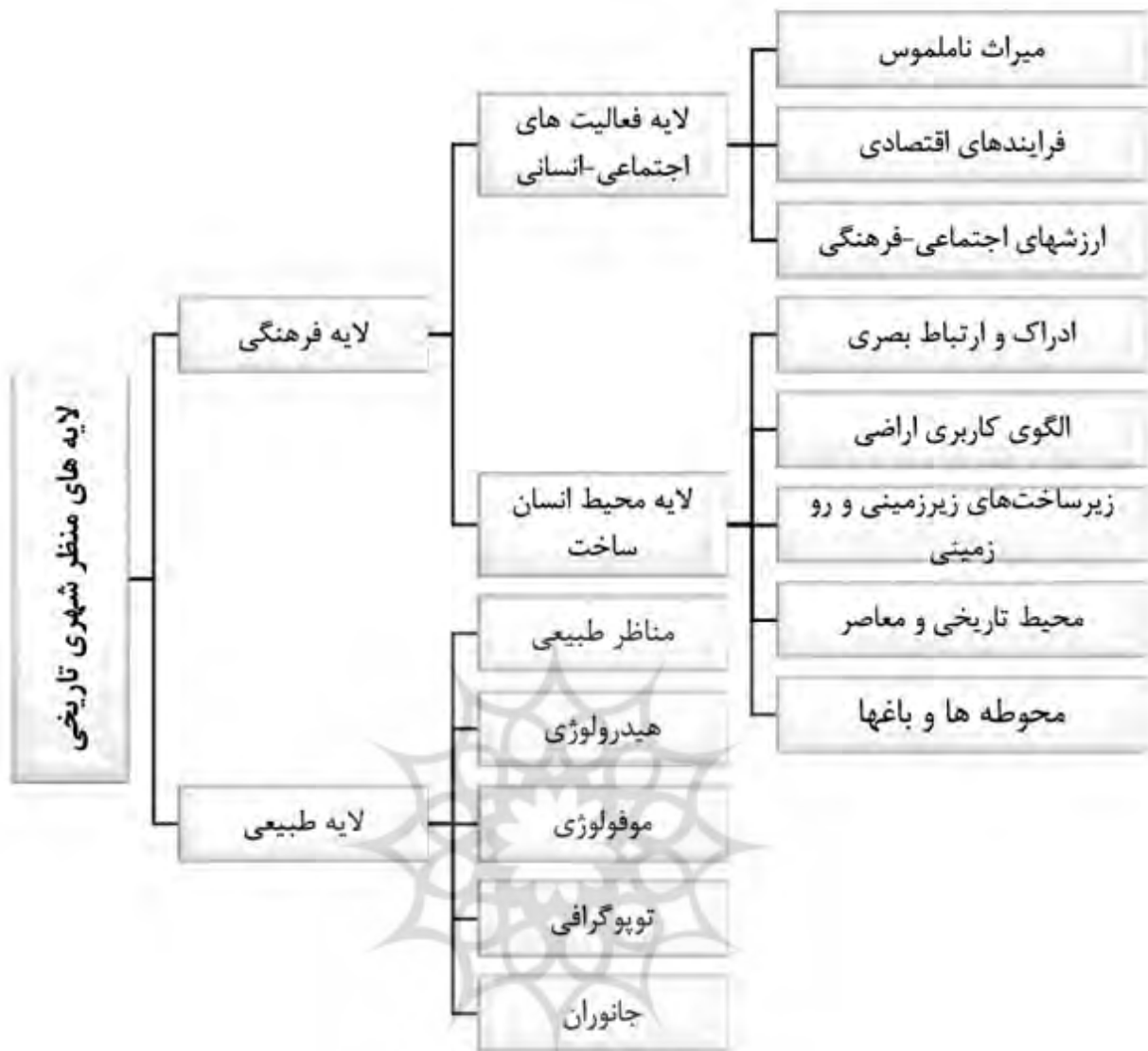
مطابق بند ۸ متن این توصیه‌نامه، منظر شهری تاریخی «عرصه‌ای شهری است که محصول لایه‌بندی تاریخی از فرهنگ، ارزش‌ها و ویژگی‌های طبیعی در میان مراکز تاریخی است» (تصویر ۱). به‌طور کلی منظر شهری تاریخی به‌عنوان یک رویکرد دارای عملکردها و ویژگی‌های زیر است:

• رویکردی تاریخی و میان‌رشته‌ای است.

• ساماندهی مدیریتی فراگیر برای منابع میراث فرهنگی - تاریخی در محیط‌هایی پویا و در حال تغییر شهری.

• کمک‌رسانی به مدیریت تغییرات در شهرهای تاریخی (براساس تشخیص، تمایز و لایه‌بندی روابط درونی ارزش‌های فرهنگی و طبیعی، ملموس، ناملموس، محلی و بین‌المللی موجود در هر شهر).

• جامع‌بودن دیدگاه مدیریتی در جهت مفاهیم پایداری.

تصویر ۱. لایه بندی منظر براساس رویکرد منظر تاریخی شهری. مأخذ: تقوایی و مطهری راد، ۱۳۹۳.

پایدار در جهت ارتقای شهر نباید این اصل نادیده گرفته شود. تاریخ خمیر به قبل از دولت صفوی و حمله پرتغالی ها به هرمز برمی گردد. تنها سند موجود در ارتباط با تاریخچه بندر خمیر مکتوبات سدیدالسلطنه کبابی در کتاب بندرعباس، خلیج فارس و سفرنامه ابراهیم بیگ است و این نشان از اهمیت تاریخی شهر بندری خمیر می دهد (دژگانی، ۱۳۸۷). اقدامات انجام شده مدیریت شهری در راستای توسعه شهر خمیر از جمله خیابان کشی ها و ایجاد ساختارهای جدید و همچنین زیرساخت های زیرزمینی و روزمینی در جهت تداوم تاریخی پیش نرفته و تماماً براساس یک سیاست مدیریتی شهر نوین صورت گرفته است. به طوری که عدم توجه صحیح به مدیریت آب ها باعث آب گرفتگی در معابر و ایجاد اختلال در مسیر پیاده شهری شده است که تماماً باعث آسیب به بافت تاریخی می شوند. این امر با رویکرد منظر شهری تاریخی

- اتخاذ تدابیر مدیریتی و برنامه ریزی های توسعه ای و حفاظتی کاملاً منطبق بر شرایط محلی. اکنون در این قسمت از پژوهش ابتدا به تعریف ساختار، مفاهیم بنیادین و مؤلفه های کلیدی مستخرج از این رویکرد پرداخته می شود و سپس در ادامه به ارزیابی چند نمونه از مصادیق اجرا شده طبق صحبت های شهردار شهر خمیر و همچنین براساس بازدید میدانی که از شهر صورت گرفت، در قیاس با این مؤلفه ها اشاره می شود. به دلیل در دسترس نبودن تمامی اطلاعات مصادیق اجرایی و گستردگی آن، تنها به بررسی برخی از لایه ها و مؤلفه های مهم در مصادیق قابل ارزیابی پرداخته می شود.

• ارزش های تاریخی

در رویکرد منظر شهری تاریخی اعتبارنهادن به تاریخ و هویت تاریخی مکان از اهمیت بالایی برخوردار است و در روند توسعه

تصویر ۳. خیابان کشی و تجاوز به حریم دریا. مأخذ: آرشیو نگارنده، ۱۴۰۱.

تصویر ۴. عدم وجود پوشش گیاهی تعریف‌شده و مشخص در بلوارها، عدم یکپارچگی در سیما. مأخذ: آرشیو نگارنده، ۱۴۰۱.

تصویر ۵. کریدور بصری در شریان‌های شهری و دید و منظر کوه، به‌عنوان عنصر طبیعی. مأخذ: آرشیو نگارنده، ۱۴۰۱.

و حفظ ارزش‌های تاریخی در تناقض است و دچار انقطاع مفهومی شده است. این انقطاع باعث می‌شود که ارتباط توسعه‌آمیزی خمیر با مفاهیم منظر شهری تاریخی برقرار نشود (تصویر ۲).

• طبیعت و تعامل

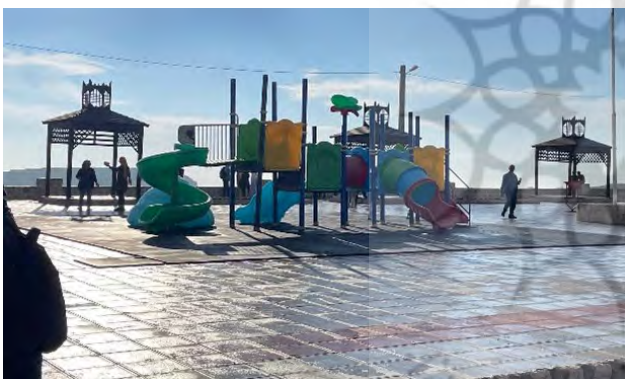
عرصه شهری واجد ارزش‌هایی هم‌عرض است که یکی از پایه‌ای‌ترین این ارزش‌ها، بستر طبیعی هر مکان است. بستری که با تلاش آدمی به مکانی مصنوعی و مطبوع بدل می‌شود. تعامل میان انسان و طبیعت است که نیروهای بالقوه بستر طبیعی را به‌روز و به فعلیت می‌رساند. ویژگی‌های بستر طبیعی و نحوه ساماندهی محیط مصنوعی از جمله ارزش‌های ملموسی هستند که در شکل‌دادن به منظر شهری تاریخی نقشی پایه‌ای و اساسی را ایفا می‌کند و می‌تواند از مؤلفه‌های اصلی رویکرد مذکور باشد. عناصر اصلی طبیعت و منظرین شهر بندری خمیر به ترتیب اهمیت شامل دریا، جنگل‌های حرا و کوه هستند. از این‌رو مؤلفه طبیعی از جمله مؤلفه‌های اصلی و بنیادین در رویکرد منظر شهری تاریخی در شهر بندری خمیر است که نمی‌توان از آن چشم‌پوشی کرد. خیابان کشی در عرصه عمومی، دریدن حصار، تجاوز به حریم دریا و عدم وجود پوشش گیاهی تعریف‌شده و مشخص در خیابان‌ها، با رویکرد منظر شهری تاریخی در تناقض است. از طرفی حفظ دید به کوه به‌عنوان عنصری منظرین در کریدورهای شهری نشان از هم‌راستابودن مدیریت شهری در این بخش با رویکرد منظر شهری تاریخی دارد (تصاویر ۳، ۴ و ۵).

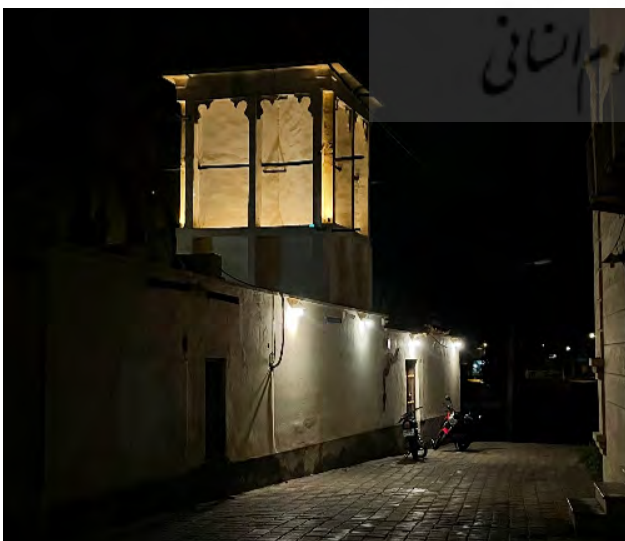
تصویر ۲. عدم توجه به مدیریت آب‌ها و در نتیجه جمع‌شدن آب باران در معابر. مأخذ: آرشیو نگارنده، ۱۴۰۱.

تصویر ۶. مدیریت نابسامان شهری و ایجاد سیمای شهری نامناسب. مأخذ: آرشیو نگارنده، ۱۴۰۱.

تصویر ۷. وجود آلاچیق‌ها و تجهیزات بی‌ربط به بستر. مأخذ: آرشیو نگارنده، ۱۴۰۱.

تصویر ۸. منظر شبانه، نورپردازی بادگیرها و ادراک بصری در شب بندر خمیر. مأخذ: آرشیو نگارنده، ۱۴۰۱.

• بافت و بستر

درک اهمیت معنایی مکان تاریخی، حیاتی و ضروری است و به‌عنوان یکی از اصول حفاظت شناخته می‌شود (English Heritage, 2008). مراکز تاریخی در زمینه پیرامون خود تعریف می‌شوند. بستر به معنای محیط بی‌واسطه و گسترش‌یافته، زمینه طبیعی یا مصنوعی دربرگیرنده میراث شهری تاریخی و محدوده اطراف مکان است که شامل حوزه بصری، وجوه طبیعی، مصنوعی و فعالیت‌های مرتبط با آن می‌شود. تا جایی که طبق بند هشتم توصیه‌نامه در تعریف این رویکرد آمده است که شامل بافت شهری گسترده‌تر و محدوده جغرافیایی بافت آن می‌شود. نبود ساماندهی منظر شهری و کمبود سطوح زباله در سطح شهر در نتیجه عدم توجه به بستر، باعث مخدوش شدن منظر شهری شده است. همچنین اصلاح بیست آلاچیق پارک حرا و رنگ‌آمیزی کامل کلیه تجهیزات پارک‌های سطح شهر که بی‌ربط به بستر در تناقض با رویکرد مذکور هستند (تصاویر ۶ و ۷).

• ادراک و جلوه‌های بصری

ادراک بصری عرصه‌های شهری یکی دیگر از عوامل مؤثر بر منظر شهری تاریخی است. دیدهای ویژه منبع مهمی برای این عرصه‌ها هستند. و غالباً به‌واسطه خط آسمان در خاطر می‌مانند. یکی از اثرات نامطلوبی که پیاده‌کردن طرح‌های توسعه بر منظر شهری تاریخی می‌گذارد، تأثیر بصری است. و معمولاً به علت ساخت بنایی با ارتفاع زیاد، موجب آسیب دیدهای ویژه و خط آسمان عرصه‌های شهری می‌شود. این اتفاق سبب می‌شود که نسبت منظر شهری با بافت پیرامونش تغییر کند. خط آسمان بندر خمیر خطی ناهمگن شامل بادگیرها، مناره مساجد و کوه است. اصلاح روشنایی ورودی‌های شهر به‌طور کامل و نورپردازی بادگیرها در شب باعث ادراک بصری ویژه‌ای در شب بندر خمیر شده است (تصویر ۸).

• فرایندها

با توجه به بند ۹ متن توصیه‌نامه، فرایندهای شکل‌دهنده این رویکرد علاوه بر ارزش‌های طبیعی که بخشی از میراث ملموس به حساب می‌آید، شامل ارزش‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و حقوقی نیز می‌شود. این ارزش‌ها به‌منزله میراث ناملموس، موجب شکل‌گیری منظر شهری تاریخی به شکلی خاص می‌شوند و در پیوند با بستر جغرافیایی، پدیده‌ای یکتا و تکرارناشدنی را تحت این عنوان می‌سازند. نداشتن فضایی متناسب با عملکردهای اقتصادی در سطح شهر در فصول سرد سال و عدم سازمان‌دهی مناسب دست‌فروشان و فروشندگان ضمن ایجاد اختلال در کار فروشندگان، باعث ایجاد وضعیت نامناسب سیمای شهر نیز شده است (تصویر ۹).

نتیجه‌گیری

یکی از پیش‌شرط‌های لازم برای توسعه پایدار، توجه به مدیریت پایدار میراث شهری است که این مهم از طریق حفاظت و توسعه یکپارچه امکان‌پذیر است. حفاظت شهری بر مبنای رویکرد منظر شهری تاریخی، حفاظت و توسعه توأمان را مدنظر قرار می‌دهد. مفهوم جدید توسعه با محدود کردن تعاملات اجتماعی شهر حس یکپارچگی آن را از میان برداشته و رشد قارچ‌گونه شهرها ابعاد انسانی شهر و حس مکان را که از شاخصه‌های شهر تاریخی است مخدوش کرده است. در توسعه و ارتقای کیفیت منظر یک شهر با رویکرد منظر شهری تاریخی، ممکن است بتوان از یک‌سری مؤلفه‌های فرعی چشم‌پوشی کرد یا بر اساس زمینه موجود آن را جابه‌جا کرد و یا تعریف جدیدی از آن ارائه داد اما یک‌سری مؤلفه‌های اصلی و بنیادین وجود دارد که از آن‌ها در تعریف یک منظر به‌عنوان یک منظر شهری تاریخی نمی‌توان چشم‌پوشی کرد. به لحاظ برخورداری شهر بندری خمیر از عناصر طبیعی دریا، جنگل و کوه، مؤلفه طبیعت و تعامل با محیط، از جمله مؤلفه‌های اصلی و بنیادین رویکرد منظر شهری تاریخی در این شهر است. این راستا اقداماتی از جمله دریدن حصار و عدم توجه به حریم دریا با رویکرد منظر شهری تاریخی کاملاً در تناقض است. هم‌چنین با توجه به پیشینه تاریخی این شهر مؤلفه تاریخی نیز یکی دیگر از مؤلفه‌های اصلی است که ضریب تأثیر آن زیاد است. متأسفانه اقدامات صورت‌گرفته در راستای توسعه شهر از جمله عدم توجه صحیح به مدیریت آب‌ها، در جهت تداوم تاریخی پیش نرفته است. اقدامات انجام‌شده در شهر به‌طور کل در تناقض با این مؤلفه‌ها هستند و دچار نوعی انقطاع مفهومی با رویکرد منظر شهری تاریخی شده‌اند. از آنجایی که در تحلیل‌های صورت‌گرفته در شهر خمیر برخی از اقدامات هم‌راستا و برخی غیرهم‌راستا با مؤلفه‌ها و مفاهیم منظر شهری تاریخی هستند به‌طور کل نمی‌توان گفت که مجموع اقدامات مدیریت شهری به سمت یک منظر شهری تاریخی پیش رفته است و باید تمامی مؤلفه‌های اصلی را پوشش داده است.

تصویر ۹. عدم سازماندهی اقتصادی و ایجاد سیمای شهری نامناسب. مأخذ: آرشو نگارنده، ۱۴۰۱.

- چند نمونه دیگر از مصادیق اجراشده در شهر خمیر:
- آگاه‌سازی و توانمندسازی جامعه محلی.
  - گره‌زدن اقتصاد شهر به تالاب، به‌عنوان تبدیل تهدید به فرصت.
  - استفاده از خدمات اکوسیستمی تالاب به‌عنوان معیشت پایدار و جایگزین در مقابل معیشت‌های دیگر.
  - احیای اقامتگاه‌های بوم‌گردی در بافت قدیم.
  - ایجاد مرکز احیای سوغات و صنایع دستی.
  - ساخت یک رستوران محلی با چوب‌های بازیافتی و کافه‌های مختلف در راستای حل مشکل غذای گردشگر.
  - نصب بیست‌وهشت چشمه روشویی سیار در پارک‌ها.
  - خط‌کشی خیابان‌های ورودی و رنگ‌آمیزی جداول.
  - بهسازی و روکش آسفالت در ورودی‌های شهر.
  - ریختن خاک در تالاب به مساحت هفتصد متر و فریز کردن آن تحت عنوان حفاظت.
  - گره‌زدن گردشگری به تالاب و موارد دیگر ذکر شده، به نوعی حفاظت از طریق مشارکت جامعه محلی است. اما به‌طور کل و بر اساس معیارهای تعریف‌شده و مؤلفه‌های موجود، اکثر اقدامات انجام‌شده نه‌تنها مصادیق بهره‌وری خردمندانه نیستند بلکه مصادیق ساختارشکنی و سواستفاده از منابع هستند.

فهرست منابع

تاریخی سلطانیه بر اساس توصیه‌نامه ۲۰۱۱ یونسکو (مطالعه موردی: محور حد فاصل گنبد سلطانیه تا مقبره ملاحسن کاشی). شهر ایرانی اسلامی، ۱۸، ۱۳-۲۴.

- جعفرپور ناصر، ساناز؛ اسفنجاری کناری، عیسی و طیبیان، منوچهر. (۱۳۹۹). رویکرد منظر شهری تاریخی ابزاری جدید برای مدیریت میراث شهری. فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی، ۵(۱)، ۱۸۳-۱۹۹.
- خاک‌زند، مهدی و تیموری‌گرده، سعیده. (۱۳۹۴). بررسی تأثیر آیین‌های عاشورایی بر منظر شهری و خاطرات جمعی از دیدگاه شهروندان. مطالعات شهر

- آذرمی، محمد و بهمن‌پور، هومن. (۱۳۹۶). بررسی و بازشناسایی مفهوم رویکرد «منظر شهری تاریخی» و ارتباط آن با «بازآفرینی شهری». شبک، ۱۲(۳)، ۴۹-۶۲.
- پوربهدار، پویک و فدائی‌نژاد بهرام‌گردی، سمیه. (۱۳۹۷). بازشناسی چارچوب نظری رویکرد حفاظتی منظر شهری تاریخی. مطالعات شهر ایرانی اسلامی، ۳(۸)، ۶۳-۷۴.
- تقوایی، سید حسن و مطهری‌راد، مه‌ری. (۱۳۹۳). تحلیل منظر شهری

Guidance for the Sustainable Management of the Historic Environment.
English Heritage, London.

- ICOMOS. (2011). *The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas.* <http://www.icomos.org/index.php/en/charters-and-texts>.
- ICOMOS. (2014). *The Florence Declaration on Heritage and Landscape as Human Values.* <http://www.icomos.org/index.php/en/charters-and-texts>.
- UNESCO. (2011). *Recommendation on the Historic Urban Landscape.* adopted by the General Conference at its 36th session, 10 November 2011, UNESCO World Heritage Centre: Paris.

ایرانی اسلامی، ۱۹(۵)، ۵۵-۶۴

- رستم‌خانی، مژگان. (۱۳۹۶). تحلیل منظر شهری تاریخی میدان جمهوری ایروان با توجه به توصیه‌نامه یونسکو ۲۰۱۱. اولین همایش ملی توسعه پایدار و مدیریت شهری با رویکرد آرامش شهروندی. تهران، ایران.
- دژگانی، فاطمه. (۱۳۸۷). بندر خمیر بهشت گمشده. تهران: نشر سیروان.
- فراهانی، زهرا. (۱۳۹۷). منظر شهری تاریخی، تعریف و ایجابات چند و چون شهرسازی و معماری هفت شهر، ۵۵ و ۵۶(۴)، ۴۴-۵۲.
- مجموعه فعالیت‌های شهرداری بندر خمیر. برگرفته از <https://khamir.ir/>
- مجموعه فعالیت‌های شهرداری بندر خمیر-۱/۱
- English Heritage. (2008). *Conservation Principles: Policies and*

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the authors with publication rights granted to Tourism of Culture journal. This is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

غلامی قادی، کوثر. (۱۴۰۲). ارزیابی «مصادیق بهره‌وری خردمندانه بارویکرد منظر شهری تاریخی» در شهر تالابی بندر خمیر. گردشگری فرهنگ، ۴(۱۵)، ۵۶-۶۳.

DOI: 10.22034/TOC.2024.431507.1148

URL: https://www.toc-sj.com/article_189440.html?lang=fa

